ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Ա. Բ. Գ.»Ի ԴԱՍԸ . . . . . ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ
ԻՄ ԱՌԱՋԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՍ . ՍԻՊԻԼ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Կնոջ մը հարցումները՝
արձագանգին . . Ա. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Աւրուան յուշեր . — Եագանըգ . . Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ
ԴԱՐՁԵԱԼ ՔԱՐՆԷԿԻ
Ի՞նչպէս պիտի բաժնեի իր միլիոնները
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ
Մահուան տարեդարձը . . . . ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀՈՐԻԶՈՆ
Անգլիոյ կացութիւնը . . . . Մ.
ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ
Ժանտախտը եւ իր դարմանը . .
«ՄԱՍԻՍ»Ի ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ . . . . Տ. Ա.

49ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4 — 22 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1900

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ց. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ «ՄԱՍԻՍ»Ի

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ. — *Մասիս պատկերազարդ շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է կէս օսմ. ոսկի թէ կ. Պոլսոյ և թէ գաւառներուն համար անփոփոխ։ Արտասահման՝ 12 ֆրանք։ Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր։ Բաժանորդագրութիւնները կը հաշուին 1900 Յունուար 1է սկսեալ Դեկտեմբեր 31, մեկ տարեշրջանի համար։*

ՀԱՍՑԷ. — *Մասիսի վերաբերող նամակ, դրամ, գրքեր և այլն պէտք է ուղղել հետեւեալ հասցէին*

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի

Ղալաթիա, Նորատունկեան խան, Թիւ 13

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ուր կրնան դիմել ամէն անոնք որոնք Մասիսի Խմբագրութեան հետ անձամբ կարգադրուելիք որևէ գործ մը ունին։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ *կ'ընդունուին ամէն տեսակէ, գրենական, առեւտրական, ապահովագրական և այլն։*

ԱՆՎՃԱՐ *նամակ կամ ծրար կը մերժուի։ Հրատարակութեան անյարմար դասուած ձեռագիրները ետ չեն դարձուիր։*

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝ *որոնցմէ երկու օրինակ ղրկուին Մասիսի Խմբագրութեան՝ կը ծանուցուին թերթին մէջ։*

ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ *բաժանորդագիրները կրնան յանձնուիլ Գործակալներուն որոնց անունները պիտի հրատարակուին յաջորդաբար։ Կրնան նաև ուղղակի Խմբագրութեան ղրկուիլ նամակագրօշմով կամ վոխանակագրով։*

ՄԱՍԻՍ *հրապարակ կ'ելլէ ամէն շաբաթ առաւօտ կանուխ, և կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավաճառներուն ու Պահչէ–գաբուի չրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ և բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն քով։*

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՅՐ ՐԱՌՍՈՒՆ ՓԱՐԱՁԻ։

«ՄԱՍԻՍ» ՆՈՒԻՐՈՂՆԵՐ

Պօղոս էֆ. Էնքսէրճեան և Խնդիր էֆ. Սիմոնեան մէյ մէկ օրինակ տարեկան Մասիս նուիրեցին, առաջինը՝ Խասգիւղի Գալֆաեան Որբանոցին և երկրորդը՝ Բերայի Էսաեան վարժարանին։

ԱՊԱՀՈՎ

49ՐԴ ՏԱՐԻ — 22 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1900 — ԹԻՒ 4

"ՍԱՍՈՒՆ,,Ի ՀԱՄԱԿՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Շաբաթաթերթի Մահիկի առաջին երեք թիւերուն կ. Պոլսոյ մէջ գոած ընդունելութիւնը այնքան համակրական եղաւ ու զերազանցեց մեր ակնկալութիւնը, որ Խմբագրութիւնը հաճելի պարտականութիւն մը կը սեպէ իրեն՝ հրապարակային չնորհակալութիւն մը յայտնել ամէն գաւակարդի ազգայիններուն որոնք գրաւոր կամ բերանացի կերպով խնդակցութիւն յայտնեցին այս գրական-լրագրական համեստ ձեռնարկութեանը հետ։ Մօտակայ գաւառականերէն ալ, ուր արդէն հասած եւ տարածուած է Մահիկը, գոհունակութիւն յայտնող նամակներ սպասած ենք որոնց պատասխանը կը միացնենք այս տողերուն մէջ։

Այս յաջողութիւնը ամէն բանէ առաջ կը պարտինք մեր յարգելի աշխատակիցներուն որոնք այնքան բարեյօժարութիւն կը ցուցնեն եւ կը խոստանան ցուցնել՝ նուիրելու իւրաքանչիւրը իր նախասիրական գրուածներէն, իր ներշնչումէն կամ իր մասնագիտութենէն մէյմէկ բաժին, որոնց ամբողջութիւնը կարեւոր տեղ մը պիտի գրաւէ ժամանակակից հայ գրականութեան մէջ։ Ուրախ ենք որ դրագէտ եկեղեցականներ ալ պատասխանեցին Մահիկի Խմբագրութեան հրաւէրին, եւ Մուշեղ վարդապետէն եաքը՝ Դուրեան Սրբազան ալ իր յիշատակներէն զեղեցիկ էջ մը ղրկած է մեզի, — Ս. Մեսրոպի գերեզմանին տուած այցելութեան տպաւորութիւնը, — զոր կը հիւրընկալենք այսօրուան թիւին ճակատը։

Ինչ որ ալ ըսուի մեր ժողովուրդին ընթերցասիրութեանը եւ լրագրութեան անքաջալերը մնալու մասին, սա ակնհարկ է որ, երբ ազգային թերթի մը՝ օրական կամ պարբերականի կրցածին չափ գոհացում կուտայ իր ընթերցողներուն հետաքրքրութեանը ու ճաշակին, կը գնահատուի ուշ կամ կանուխ։ Այս լաւատեսութիւնը եւ հանրութեան գրասիրական դաստիարակութեանը վրայ ունեցած հաւատքնիս, — որ ներշնչեց արդէն մեզի՝ կիսամսեայ Մահիկը շաբաթաթերթի վերածելու գաղափարը, — իր իրականացմանը համեմատութեամբ պիտի ըլլայ՝ որ եւ է աչխատութիւն ու զոհողութիւն չի խնայել՝ հետզհետէ աւելի՛ սիրելի ու աւելի՛ օգտակար դարձնելու համար այս ալեւոր թերթը որուն բեղմնաւոր հողին վրայ բողբոջած ու ծիլեր արձակած են, այսքան տարիէ ի վեր, գրական թարմ ծաղիկներ։

Եւ քանի որ առիթը ներկայացաւ, պէտք է աւելցնենք թէ մեր առաջադրած նիւթերուն, — պիտական նօթեր, բանասիրական ուսումնասիրութիւններ, միջազգային քրոնիկ, առանին հարցեր, այժմէութիւն, եւայլն — չատ փոքր մէկ մասը միայն երեւցաւ տակաւին այս առաջին չորս թիւերուն մէջ։ Յաջորդաբար պիտի գրաւեն անոնք իրենց յատուկ բաժինը։

Շնորհակալութեան պարտք մը ունինք նաեւ մեր այն պաշտօնակիցներուն որոնք շաբաթաթերթի Մահիկի յայտարարութիւնը ու լավանդակութեան ծանուցումը իրենց թերթերուն մէջ հիւրընկալելու բարեացակամութիւնը ունեցան։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. Բ. Գ. Ի ԴԱՄԸ

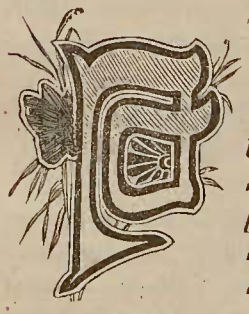

ԵՐԵԻ ինծի պէս չատեր ալ մտածած ըլլան թէ մանկութեան ո՛ր տարիքին կամ ո՛ր օրուան մէջ սկսած են իրենց առաջին դասը այրուբէնի, թէ ո՛ր ձեռքերով իրենց կպչուն ու դողդոջուն մատներն առաջնորդուեցան սեւ գիրերու վրայէն, կամ թէ ի՛նչ եղաւ իրենց տպաւորութիւնը՝ երբ արդէն ընտանի դարձած յօգուտ ձայներու խորհրդաւոր ձեւերը առաջին անգամ ճերմակ նիւթի մը վրայ տեսան անչարժ ու խօսուն։

Պիտի նախանձէի՝ քիչ մըն ալ հեգնութիւն խառնելով՝ գուցէ յանիրաւի անոնց յիշողութիւնը վրայ՝ որոնք չա՛տ կանուխ պիտցած են զգալ կամ թերեւս մտածել իսկ, երբ իրենց երախայ հասակին կենսագրութիւնը կը յաջողին գծել այնքան ճշգրիտ մանրամասնութիւններով ու առոյգ պատկերացումներով, որպէս թէ առաջին օրէն՝ իրենց կեանքի քարաէսին վրայ հակած՝ վարպետի մը ճարտարութեամբ սերտած ըլլային գործունէութեան բովանդակ գաղտնիքները։

Ինձ կը թուի թէ մեծ մասամբ հոգեբանական կեղծիքներ են ատոնք, թէպէտեւ ընտանեկան կիրթ միջավայրի մը ու մաքի վաղահաս զարթումի մը մէջ դժուարին չըլլայ այդօրինակ սքանչելիքներ դիտել։ Ինչ որ է. ես այդ առաւելութիւններէն ո՛չ մին եւ ո՛չ միւսն ունենալով՝ պիտի կրնամ սակայն ապահովապէս ըսել միայն՝ թէ հաճոյքով մը մտեցած ըլլամ իմ առաջին դասիս, առանց խորհելու անշուշտ՝ — ինչ որ բնական է ազգու մը համար — թէ մտաւոր չարչարանքներու ի՛նչ անհատնումի չարք մը իրենց հետեւէն պիտի բերէին այդ անկիւնաւոր նշանախեցները։

Ծիչատակի մեծ կօրուտա մը նկատած եմ Ա. Բ. Գ.ի դասիս մոռացումը. անով մաքիս պատմութեան ազգատ էջերուն ամէնէն սիրուն առղերը հղձուած կը տեսնեմ. մանկութեանս տարտամ օրերուն վերջամնաց վիշտերէն մին եղած է այն, որ երբեմն ստգտանքը կը դառնայ անպատասխան յիշողութեանս։

1898 հոկտեմբեր 26ին՝ պիտի այցելէի Օշականի եկեղեցին՝ Ս. Մեսրոպի դամբարանովը կրկնակի նուիրականացած այդ սրբավայրը։ Երկու օր առաջ սիրտս արտիման մէջ էր. միամիտ ու անպայման երկիւղածութենէ մը բռնուած՝ գերագոյն վարժապետին տ՛աքը պիտի երթայի։ — Ճամբուն վրայ՝ յանդգնաձիգ փոխադրուած հեռաւոր թուականի մը այն սրտաճմլիկ ժամուն՝ յորում խաչանիշ չոփիւնով արտասիայող դագաղ մը կը տարուէր՝ աչակերտներու սգաւոր խումբի մը ու աշխարհական ամբոխի մը երգերովը ու հնծկլտանքներովը, երեւակայութիւնս տխուր վայրերուն տմայութիւնը տգաղարդեց մեռելական հանդեսի մը դիմակաւոր պատկերովը՝ որ պարիկներու հոգմաձայն թեւերուն վրայ՝ կը հետեւէր սուրացող կառքիս։ Բայց այդ անոյշ պատրանքը լուծուած էր, երբ կառքէն իջած՝ Օշականի քարաբլուրէն վեր կ'ելլէի մտախոհ ու սրտաթունդ։

Գիւղի եկեղեցին հասած՝ ներս մտայ ատօրերիկեայ փոքրիկ մատուռէն՝ որուն ալաւկոզմը կը տեսնուէր ցած ու անչուք դամբարանը. անդիմադրելի այլայլում մը խռովեց դիս. չէի ուզեր հաւատալ թէ անոր ներքեւ փոչի դարձած ոսկորներ կենային. ինձ համար Մեսրոպն ապրող ու գրապէս ներչնչող հոգի մըն էր. ափ մը հոգի տակ ի՛նչպէս կրնային թաղել կենդանի գիրը։ Անթարգմանելի հակասութեամբ մը ընդվզած բոլոր էութիւնս՝ խոլ

քրիմինջին մը կը հանէր իր խորերէն. անմահներու ճակատագիրը ծագրելու համար սարքուած կաւակ մը կը թուէր ինծի այդ մարմարիոնէ կափարիչը։ — Հա՛րկ էր սակայն մօտենալ անոր, ծնրադրել ձոյլ հիացումի մը մէջ, ու համբոյրի տաք չրմունքներով քարէ մը պաղ երակներուն մէջէն ծծել Հոգեկան կայծեր՝ երկայն դարերով իրենց կրակն անչէջ պահող նուիրական նշխարներէն։

Ցետոյ սեւեռուած ա՛յնքան սեղմ մտամփոփումով՝ որ ուշակորոյս նուաղումի մը կրնար տանիլ զիս՝ յնորակոծ դեղեւումի մը հետ վայրկեաններդ զգացի։ Մինչեւ այն ատեն հոգիներու հետ ապրիլ սիրած էի, հիմա ոգի մը տեսնելու գաղափարը կը ժպտէր ինծի. չեմ գիտեր թէ ինչ տեսակ անսովոր ունայնացումի թալոկ մը՝ կապոյտ չլացումով մը կը պատէր հոգիս. ու ես երջանի՛կ պիտի ըլլայի եթէ ամէն բան լսէր իմ մէջս ու չուրջս, անմի՛տ հպարտութեանս հետ՝ որ արդէն կը ծծկուած ու խորտակուած՝ խոնարհագոյն դեռնիի մը վրայ գտած էր զիս։ Ա՜հ, այդ ցնորքը՝ գիտակցութեանս բոլոր տարրերուն հետ պիտի չուզէի փոխանակել։ Պէտք չէ՞լ որ՝ եւ յոգի մը չունի՝ բանդագուշանքն ալ մեր մտաւոր կեանքի մէկ պայմանն ըլլար։ Ի զո՜ւր սպասեցի սակայն՝ տղայ մարգկութեան թագուն կողերուն մէջ սաղմնող չլսելի մը հրաշալիքին. անօդոք իրականութիւնը պատերու թանձրութեան ու քարին կաթծրութեան վրայ կռթնած՝ նո՛յն կը մնար միշտ աչքիս առջեւ։ — Զգայական այդ վրդովումիս մէջ սեղծ ու բոպիկ մանկութեանս դեղնած ու վհներու վայրկեանները ետ գարձած էին։ այբուբենի առաջին գասս մոռացման վիշտը կոնիծի մը խայթոցէն արթնցած՝ անհուն տենչանքի մը փոխուած էր կուրծքիս տակ. ու եթէ Մեծ Վարդապետին տառերով մագաղաթի մը վրայ, կամ աննման Քահանայապետին գոհար գիրերով զարդարուած լանջապանակ տախտակը գէմ տեսնէի, առաջին ու անգիտակից չարժումս պիտի ըլլար անգամ մըն ալ ծնրադրել ու թախանձագին խնդրել իրմէ.

— Ազուոր Ա. Բ. Գ.էդ՝ գաս մը տուր ինծի։

Արմաշ ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԻՄ ԱՌԱՋԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՍ

Այս վերնագրին տակ պիտի սկսինք յաջորդաբար հրատարակել *Մասիսի* նախորդ թիւով մեր գրագեսներուն, հեղինակներուն, հրապարակագիրներուն ու բանաստեղծներուն ուղղուած հարցման պատասխանները։ Խմբագրութիւնը նախ եւ առաջ դիմում ըրած է իր աշխատակիցներուն որոնցմէ մեկ բանին յօժարած են արդեն պատասխանել. անոնց մեջեն առաջնութիւնը կ'ընծայենք Սիպիլի՝ մեր համակրելի աշխատակցուհիին յիշատակներուն։

ԽՄԲԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՌԱՋԻՆ հրատարակութիւնս առաջին վիշտս եղած է։

Հազիւ տասերկը տարեկան էի այն ատեն, եւ Սիւսաարի Ճեմարանը կ'երթայի, որ ծագկած վարժարանի մը համբաւը կը վայելէր չնորհիւ կարգ մը ուսուցիչներուս, որոնց սիրելի, պատկառելի դէմքերը կուգան կը պատկերանան աչքիս առջեւ այս պահուս։

Մանկութիւնս Մատամ Կաթիւսի Ֆրանսական վարժարանին մէջ անցուցած՝ եւ քիչ մըն ալ տունը մասնաւոր դասեր առած ըլլալով, հայերէն եւ Ֆրանսերէն չատ մը տասնաւոր-

ներ կ'արտասանէի , այդ երկու լեզուները դիւրութեամբ կը կարդայի ու կը խօսէի : Այս էր բոլոր գիտցածս՝ երբ Ճեմարան մտայ :

Առջեն ճիւղերու մէջ յետամնաց՝ Բ. դասարանը դրուեցայ , բայց ոտանաւորներու յանկարծ արտասանութիւնս գեղեցիկ դիրք մը տուաւ ինծի վարժարանին մէջ :

Մեծերուն հետ չարաչրութեան եւ թարգմանութեան դասերուն կը հետեւէի իրրեւ ունկնդիր , ինչ որ արգելք չէր ըլլար ինծի անոնց դասերն ալ պատրաստելու , ինքնիրենս : Աստուած գիտէ թէ ինչպէս :

Այդ երկու ճիւղերը առջեն աւելի կը հրապուրէին զիս , վայելչագրով գրականութեան համար ունեցած անձանձրոյթ մէկ հակումս , առանց անոր վրայ գաղափար ունենալու : Միջավայրս եւ պարագաները չատ յարմար էին այս հակումս քաջալերելու : Վարժարանին մէջ առջեն օր գրականութեան վրայ կը խօսուէր . իրիկունները , տանը մէջ , մայրս գեղեցիկ ընթերցումներ կ'ընէր մեզի , որոնք յափշտակութեամբ կը լեցնէին հոգիս :

Ֆելէկեանն էր մեր հայկաբանութեան դասատուն :

Ճանչցա՞ծ էք Ֆելէկեանը , աշխարհի ամենէն բարի , ամենէն պարզ մարդը , որուն խօսելու եւ գրելու դիւրութիւնը գերբնական բան մը կ'երեւար մեզի այն առեն :

Երեւակայեցէ՛ք խաչուած Ցիսուսի դէմք մը յիսունի մօտ մարդու մը վրայ , գորշ մօրուքով , գորշ դէմքով , գորշ աչքերով , գորշ մազերով եւ գորշ ֆոթիւռով , միշտ ժպիտով մը դէմքին վրայ , որ խորչոմի մը կը նմանէր , եւ խորչոմով մը ճակտին վրայ , որ ժպիտի կը նմանէր :

Երբեք մի՛ մտաբերէք վարժապետ մը , միւսիւ մը , պատուելի մը , այլ պոհեմ բանաստեղծ , թափթփած փիլիսոփայի տարօրինակ տիպար մը , առանց յաւակնութեան , առանց նուաստութեան , առանց վատասիրութեան , մանուկի սիրտ մը , ազնիւ , պարկեշտ , եւ անյագաբար աղբիւր մը՝ գրելու , չարունակ գրելու , անհատնում վզան հոսանք մը որ կ'ողողէր տետրակները , թուղթերը , թափելով անոնց վրայ գաղափարներու վիլակներ կարժառէ մը քակուած գոգցես եռեւէ եռեւ թելերու նման : Տարափ մը ծաղիկի , զեփիւռի , վտակի ապարանքներով , առանց հաչուոյ , առանց խնայողութեան , առանց ոչ իսկ մտածելու թէ կը դնէ անոնց մէջ իր սրտին ու մտքին ազնուագոյն մասը՝ կորսնելու դատապարտուած անխորհուրդ ազգ ձեռքը :

Չեմ գիտեր թէ քանի քանի վարժարաններու մէջ ցրցքնած է այսպէս իր բանաստեղծի միամիտ նկրտումները , բայց գոնէ մեր դասին մէջ , ապերախտ գեանի վրայ չէր ցաներ զանոնք . ամէնքնիս ալ պատկառոտ դուրդուրանքով մը , մասունքի պէս կը պահէինք իր ձեռագիրները , մաքուրի կը դնէինք զանոնք , երջանիկ համարելով անձերնիս այն համեմատութեամբ , որով կը չահագրգռուէր մեր գրածներով : Դժբախտաբար չատ քիչ կը պատահէր ասիկա : Իրեն համար արբագրելը մեր սխալները ուղղել չէր . հապա մեր չարագրութենէն երկու տող կը կարդար , ու կը սկսէր գրել բայց ձգուած տողերուն վրայ , տողերուն մէջտեղը , մեր գրածները ջնջելով , այնպէս որ կարելի էր գիտական վերնագրի մը տակ , Նարեկէն էջ մը օրինակել եւ իրեն ներկայացնել անվտանգ :

Օր մը , անակնկալ ժամու մը , յանկարծ Ֆելէկեան կ'երեւայ սրահին մէջ . « Վաղը չպիտի կարենամ գալ , այսօր պատրաստ բան մը ունի՞ք » կը հարցնէ : Ո՞վ կ'ուզէ իր սիրտը կոտրել : « Այո՛ , Միւսիւ , ոտանաւոր ունինք» կը պատասխանենք մէկ բերան : Ու իրար անցնելով , ազդիէն անդիէն մէյ մէկ բան կը ճարենք : Ոմանք արդէն արբագրուած գրութիւններ քիչ մը փոխելով կը քչեն , ուրիշներ իմ վրաս կը վազեն , որ բանաստեղծի պէս բան մը նկատուած եմ դպրոցին մէջ , ոտանաւորներ դոյց դիտնալուս համար անտարակոյս : Եւ ես տող մը ասոր , երկու տող անոր գրելով՝ բացը կը մնամ , երբ կարգը ինծի կու գայ : Նոյն միջոցին ընկերուհիներէս մէկը օգնութեան կը հասնի . « Ես աղուոր բան մը դիտեմ , ըսեմ գրէ՛ : » Եւ գրել կուտայ ինծի բարձրաստիճան եկեղեցականի մը հետեւեալ տողերը .

Ո՛հ ես աղքատ մի եմ օտար
Եւ ոչ ոք ունիմ

Ոչ կարեկից, ոչ մըխիթար,
այրիմ եւ այրիմ,
Եթէ ես լամ, իմ հեծութեանց
իցէ՞ ոք լսող,
Այս վիշտերուս իմ անձկայրեաց
ո՛վ է զգացող,
Ես օտարաց ուրախութեան
մէջ, մաս մ'ալ չունիմ,
Ամենայն ձայն հանդիսական
սուգ է սուգ վանն իմ։

Դասատուս կը հանի, քիչ մը կը սրբազրէ, եւ կը պատուիրէ որ դեռ չարունակեմ։

Ամիս մը առաջ, քահանաճոյքը կ'ունենայ մեր չարագրութիւններէն մաս մը տպագրել տալու։ Օր մը, իմ բացակայութեանս միջոցին, կու գայ, ընկերներուս գրածներէն մէյ մէկ հատ կ'ընտրէ, եւ իմ տետրակիս մէջէն ալ հատ մը ընդօրինակելով կ'առնէ կ'երթայ։

Քանի մը օրէն Հայրենիքին մէջ իմ տպագրութեամբս կ'երեւայ Սրբազանին բանաստեղծութիւնը, որուն ներքեւ հետեւեալ տողերը աւելցուցած եմ իմ կողմէս, սրբագրուած անտարակոյս..

Թէ առաւօտ բերէ արեւ
այն չէ ինծի բաւ,
Թէ արշալոյս տայ ինծ բարեւ
չառնեմ զայն քնաւ,
Եւ Թէ զեփիւռք դէմքէս Յոշնած
ժըպիտ խնդրել գան,
Անդ դառն շիմք իմ արտասուաց
զայս տան պատասխան
Թէ «աղբատին ոչ է զեփիւռ
ոչ ծաղիկ, ոչ երգ,
Նորա օրերն են մահաբոյր,
եւ կեանքն եղերերգ»

Ամէն կողմէ չնորհաւորութիւններ կը թափին, «փոքրիկ բանաստեղծ» կ'անուանեն զիս, եւ ես մտքէս չեմ անցըներ հարցնել ընկերուհուս Թէ որո՛ւ կը վերաբերին ինծի գրել տուած տողերը, ինչ որ ապահովաբար ինքն ալ չի գիտեր։

Մայիսի 1ն էր. այսօրուան պէս կը յիշեմ։ Ամէնքս ալ զուարթ, ամէնքս ալ երջանիկ՝ փունջերով զպրոց եկեր էինք առտուն, եւ սրահները, վեր վար լեցուեր էին լեկներուս, վարգերուս խոնարհով։ Ճանկարծ վարժարանին հոգաբարձուներէն մէկը դասարան մտաւ, ձեռքը լրագիր մը, դասատուին ականջին բան մը փսփսաց, երկուքն ալ ինծի նայեցան, լրագիրը կարդացին, ու զիս կանչեցին։

Բանագողութիւն վերնագրով յօդուած մը հրատարակեր էր մեկը, անտարապիր. Ֆէլէկեանին պաշտօնին հետամուտ վարժապետ մը անտարակոյս, որ իր հնարիկին գործիք կ'ընէր անմեղ պզտիկ աղջիկ մը։

Կրնաք հասկնալ յուզմունքս, սրտմտութիւնս, ե՛ս բանագո՞ղ, ես որ գաղափարը չեմ ունեցած այդ դողութեան. հապա իմ գրած տողերս որ բնաւ չեն յիշուած. եւ երեւոյթները որ իրաւամբ կ'ամբաստանեն զիս։ Ու մանկական միամտութեանս մէջ ապշած կը մնամ Թէ ինչպէս անմեղութիւնը կրնայ յանցանքի մը կերպարանքը ունենալ։

Ինքզինքս արդարացնելու համար բառ մը իսկ չեմ արտասաներ. կը զգամ Թէ իմ արդարացումս դատաւորիս ամբաստանութիւնը պիտի ըլլայ, չատ անիրաւ ամբաստանութիւն մը ան ալ։ Սակայն իրարանցում մը տեղի կ'ունենայ դպրոցին մէջ, տեսուչ, դաստիարակ, դասատու չեն ուզեր որ ես վիրաւորուիմ։ Դասատուս իր վրայ կ'առնէ ամէն բան, հրապարակաւ հերքում կու տան այդ ամբաստանութեան, հաղորդելով քիչ մը ճշմարտութիւնը ի նպաստ ինծի, ինչ որ ես հոս աւելորդ կը նկատեմ։

Առաջին վիշտս եղաւ ասիկա, եւ Թերեւս առաջին լուրջ չարժառիթը գրականութեան նկատմամբ ունեցած մեծ սիրոյս յայտնութեանը ինծի համար։

Ամիս մը առաջ եղայ, Մայիս ամիսը. եւ մինչեւ ցարդ նախապաշարում մը ունիմ անոր մասին։

Հիմայ որ կը ճանչնամ մարդիկը, իրենց պզտիկ հաշիւները, իրենց դատումները, հիմայ որ իր արժէքին չափ միայն կարեւորութիւն կու տամ հասարակաց կարծիքին, կը մեղքնամ այն արցունքներս զոր Թափեր եմ այդ ոտանաւորին առթիւ, եւ սակայն չեմ կրնար առանց յուզմունքի յիշել դասարակներուս այդ ազնիւ խնամքը, որուն յիշատակը քաղցր գորովանքով կը լեցնէ հոգիս։

ՍԻՊԻԼ

ԿՆՈՔ ՍԷ ԶԱՐՅՈՒՍՆԵՐԸ

ԿՐՔԱԳԱՆԳԻՆ

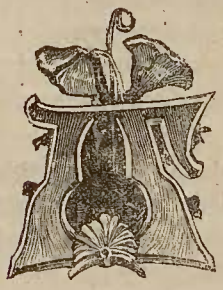

ԱՐԴԸ կ՚ըմբռնէ թէ՝ մատաղ կուսին
Սիրող սիրտն ինչ նուրբ ծաղկի բողբոջ է . . .
. . . — ՁԷ.

— Կարգըւիլ՝ առանց դրամօժտի յոյսին,
Կ՚ըսպասուի այսօր ո՛և է մանչէ . . .
. . . — ՁԷ.

— Էհ, կ՚արժէ որ կոյսն՝ բսպասուած փեսին
Համար՝ երազուն, անձկաւէտ հառաչէ . . .
. . . — ՁԷ.

— Հեգ, հրմայաթաւի ամէն նոր հարսին
Ողբն ու գանգատանքն նովու տրտմունջ է . . .
. . . — ՁԷ.

— Ամէն մարդ, իբրև հայր և ամուսին,
Իր ստանձնած պարտքերն աղէկ կը ճանչէ . . .
. . . — ՁԷ.

— Գիտէ, նախ, երբոր նատին կամ խօսին
Սիրով ակնածիլ աներ-զոքանչէ . . .
. . . — ՁԷ.

— Երբ իր քով անկեղծ գուրգուրանք պակսին,
Իր կրնոջ գորով, սէր կը ներշնչէ . . .
. . . — ՁԷ.

— Ինքն անգին՝ զանձ մ՚է յատկութեանց մասին
Որ կրնոջն այնքան խստապահանջ է . . .
. . . — ՁԷ.

— Կը զգայ իր վարմունքն յաճախ կոշտ ու սին
Որով կրնոջ զուարթ հոգին՝ կը տանջէ . . .
. . . — ՁԷ.

— Մարդոց սրնապարծ և անմիտ՝ ԵՍին
Կինն, յոր գլխիկոր, ԱՅՈ՝ մրմնջէ . . .
. . . — ՁԷ, ՀԷ.

— Միշտ փառաւորուի արեւու լոյսին
Դաժանն այն զոր կինն *հրիկ* կը կոչէ . . .
. . . — ՁԷ. ՀԷ. ՀԷ.

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՆՈՐԷՆ ԷՆՏՐԻՈՒ ՔԱՐՆԷԳԻՒ

ԻՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾԷ ԻՐ 40 ՄԻԼԻՈՆՆԵՐԸ

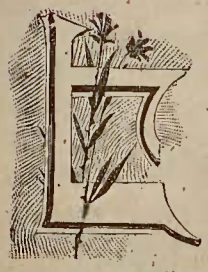

ՆՈՐԻՈՒ Քարնէգիի իւ իր 40,000,000 անգլիական ոսկիին համառօտ պատմութիւնը, Ազգը Մասիսի անցած չաթիաւան թուով ներկայացուցած էինք մեր ընթերցողներուն, ամէն կողմ մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած ըլլալով՝ դիմումներ կ'ընէին Խմբագրութեանս, այդ նշանաւոր Սկովտացիի մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ խնդրելով։ Մեր ընթերցողներուն հետաքրքրութեան գոհացում տալու համար, այսօրուան թուով ալ համառօտ դրախօսական մը կը ներկայացնենք այն հեղինակութեան զոր Ուիլեըմ Սթէտ, Review of Reviewsի հանրածանօթ անօրէնը պատրաստած է (*) ասով վերագրած մը ընելով մասվի, միլիոններու այն հաշուին մէջ, որ կ'ներւայ թէ չատերու մաքին հետաքրքր երազներ թեւ տարած է։

Ուիլեըմ Սթէտի գիրքը 164 մեծադիր էջերէ բաղկացած, բաժնուած է երեք մասերու։ Առաջին մասը նուիրուած է պատմելու այն բոլոր պարագաները, որոնցմով ոսկիի այդ միլիոնները իրարու վրայ բարդուած են տակաւ առ տակաւ։ Այս առաջին մասին վերջին գլուխը նուիրուած է, Քարնէգիի Սկովտիոյ մէջ այսօր ունեցած դղեակին նկարագրութեանը, որ կարծես Հազար ու մէկ գիշերներէն բրդուած էջ մըն է, սխալմամբ այդ հատորին հետ կազմուած։ Սակայն Էնտրիու Քարնէգիի իր այդ պերճութեանը հակառակ կը յայտարարէ իր բարեկամներուն թէ «Շատ աւելի դժուար կ'գտնէ իր հարստութիւնը բաժնելու գործը, քան ինչ որ չէր գտած՝ երբ զայն դիզելու գործունէութեան մէջ էր տակաւին»։

Երկրորդ մասին մէջ հեղինակը խօսելէ ետքը ընդհանուր միլիոնատէրներու կեանքին ու անոնց՝ իրենց հարստութիւնը գործածելու մասին ունեցած ըմբռնումին վրայ, կ'անցնի բացատրելու այն բոլոր պարագաները, որոնց մէջ յատկապէս կ'երեւայ Էնտրիու Քարնէգիի ըմբռնումը թէ միլիոնները ինչպէ՛ս կարելի է գործածել, մեծ ու ընդհանուր մարդասիրական գործ մը կատարած ըլլալու համար։

Երրորդ մասը, ա՛յն որ չատ մը անհամբերներու համար ամէնէն կարեւոր մասն է դրքին, — քանի որ կը խօսի Քարնէգիի միտքը զբաղեցնող ծրագիրներուն վրայ, — թէ ինչպէ՛ս պէտք է իր հարստութիւնը բաժնէ, իրա՛ւ ալ ամէնէն հրապուրիչ մասն է հատորին։ Այս մասին մէջ է որ կը ներկայացուին այն թեւլատրութիւնները որոնք Եւրոպայի ամէն կողմերը գտնուող ականաւոր անձնաւորութիւններէ հասած՝ միջոցներ կ'առաջարկեն, ըսելով թէ ինչ չափ պէտք է չատկացնէ Մրսպըրր Քարնէգիի իր 40 միլիոն անգլիական ոսկիները։ Այս առաջարկներուն զանազանութեան չհակասութիւնը կը զրզէ մեզ որ զանոնք հակիրճ կերպով ներկայացնենք Մասիսի ընթերցողներուն։

Ուսուցչապետ Մարդենս, նախագահ Վէնզուէլլայի գատարաններուն, կ'ըսէ թէ Քարնէգի իր այդ վիթխարի հարստութեան տէրը՝ չէր կրնար աւելի չահաւէտ կերպով ցոյց տալ իր՝ Հազարութեան եւ Հաչտարարութեան կոչակից ըլլալը, քայց եթէ մէկ–երկու միլիոն ծախսելով, վա Հէյլի մէջ Միջազգային Արդարութեան Տաճար մը կանգնելու, որ կայանը պիտի ըլլար իրաւարարութեան (Arbitrage)

(*) «Mr. Carnegie's Conundrum. £ 40,000,000 «what shall I do with It?» London 1900.

մշանջենական դատարանի մը, բան մը զոր անցեալ տարուան Լա Հէյի դեսպանախորհուրդը եւս որոշած էր կառուցանել։

Պարոն Բօպինsoliouացեֆ, Ռուսական Սինոդին Պրոկուրօրը, կը յայտարարէ որ եթէ ինքը մէկ անգամէն այդքան մեծ հարստութեան մը տէրը դարձած ըլլար, պիտի դողար այդ բանէն, ու իսկոյն պիտի ջանար, կարելի եղածին չափ կարճ ժամանակի մը մէջ այդ անազին դանձի բեռէն ազատելու, անոր մէկ մասովը բազմաթիւ եկեղեցիներ չինելով, յետոյ հիմնելով անհամար հիւանդանոցներ, եւ մնացորդն ալ յատկացնելով հանրային պարագաի հատուցման։

Աւստրիացի դիւանագէտ մը կ'առաջարկէ ծրագիր մը, քաջալերելու համար բոլոր կառոզութեան եւ տաղանդի տէր անձերը։ Ուրիշ Աւստրիացի մը կ'ուզէ որ Քարնէկիի միլիոններուն մէկ մասը սահմանուի երազներու աշխարհի մը (Utopia) հիմնարկութեանը։ Իրա՛ւ է թէ մինչեւ այսօր չատ մը երազներու աշխարհներ յօրինուած են, բայց օդին մէջ եղած են անոնց հիմերը, որովհետեւ անհրաժեշտ դրամագլուխը պակսած է գործադրութեան դնելու համար՝ մտքով միայն յօրինուածը։ Քարնէկիի համար դրամագլուխի այս արգելքը գոյութիւն չունի։

Անգլիոյ մէջ ալ, չի նայելով որ ներկայ պատերազմը արդէն մլուքերը այն աստիճան զբաղեցուցած է, մամուլին են լուրջ մասը տակաւին բաւական լայն ժամանակ եւ սիրտ ունի Քարնէկիի միլիոններով զբաղելու։

Ուիլեըմ Սթեs ալ առաջարկութիւն մը կ'ընէ որ ընդհանուր մարդկութեան գրական տոկոսն արտադրութիւններուն տատարելու կը ձգտի եւ որ տակայն գործադրելով հանդերձ՝ Մըսդըր Քարնէկիի հարստութեան մեծագոյն մասը տակաւին անգործադրելի պիտի մնայ։ Ուսած Ուիլկըմ Սթեա իր առաջարկին կը կցէ նաեւ Ընկերաբանական հաստատութեան մը հիմնարկութեան գաղափարը։ Այս հաստատութիւնը իր տրամադրութեան տակ պէտք է ունենայ թերթ մը որ աշխարհի չորս ծայրերը տարածուի եւ ասիկա օրական մը ըլլայ՝ միլիոնատէրներուն ներշնչելու առողջ գաղափարներ։

Ուէսդմինսդըր կազէդ անբաւական կը գտնէ Սթեաի առաջարկը, առարկելով որ ասոր գործադրութեան պարագային, Քարնէկիի միլիոններուն մեծագոյն մասը անգործածելի պիտի մնայի, մինչդեռ Տէյլի Նիուզ ճիշդ հակառակը կը պնդէ Ուէսդմինսդըր կազէդի ըսածին, յարելով թէ Սթեաի առաջարկը գործադրելու համար նոյն իսկ Քարնէկիի միլիոնները անբաւական պիտի ըլլային։

* * *

Բայց ի այս թերագրութիւններէն, անթիւ նամակներ կը հասնին Քարնէկիի, հազար ու մէկ առաջարկներ ընելով։ Այդ նամակներուն մեծագոյն մասին մէջ դիմումներ կ'ըլլան որպէս զի Մըսդըր Քարնէկի առանց տոկոսի փոխառութիւններ ընէ իրենց։ Այս առթիւ գրքին հեղինակը կը յարէ թէ Քարնէկիի պարտական բոլորովին հանրային հանգամանք մը ունենալով, անհատական հայեցակէտներն ու նկատումները բնաւ տեղ չեն կրնար ունենալ անոր մէջ։

Կը յուսացուի որ մինչեւ յաւաջիկայ դարուն Քարնէկիի միլիոններուն ի՛նչ եղանակով գործածելու խնդիրը բավանդակ քաղաքակիրթ աշխարհի օրուան խնդիրը դառնայ, եւ մինչդարային մամուլը անհամար թերագրութիւններ այլ նշանաւոր միլիոնատէրին, այդ առթիւ չատ լուրջ հարցեր չօչափելով եւ չինչ դասեր տալով ընթերցողներուն։

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Իսկ աննըշան եթէ մնայ
Երկրի մէկ խորշն ոտղակոյտն իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի.
Ա՛ն, այն ատեն ես կը մեռնիմ.

1871 ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

ՍԱՆԸՈՒԽԸ տարի առաջ ճիշդ այս օրս, 1872 յունուար 22ի առաւօտն, Պետրոս Դուրեանի մահուան գոյժը կը տարածուէր Իւսկիւտարի մէջ, ցնցող ապատորութիւն մը առաջ բերելով մանաւանդ Թաղին երիտասարդութեանը վրայ որ այնքա՛ն սիրած էր դժբաղդ բանաստեղծը ու կարեկցած անոր հիւանդագին վիճակին։ Դուրեան իր վերջին չունչը փչած էր հինդշաբթիէն ուրբաթ լուսնալու գիշերը, արշալոյսին մօտ, իր ծնողքէն ու բարեկամներէ չրջապատուած, ցաւատանչ օրհասով մը որուն տխուր մանրամասնութիւնները նկարագրուած են իր կենսագրութեանը մէջ։ Իբր Մահադդ, հետեւեալ նամակը միայն կը հրատարակուէր Օրագիր թերթին մէջ, առանց սեւ չրջանակի որ կ'երեւայ թէ այն առենն ալ հարուստ ննջեցեալներուն վերապահուած էր մեր թերթերուն մէջ — եթէ անուշադրութեան մը արդիւնք չէր այս զանցառութիւնը.

Պետրոս Դուրեան իր քան տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ՝ երկարատեւ հիւանդութենէ մը վերջը, այս առաւօտ իր մահկանացուն կնքեց եւ վաղը շաբաթ օր իր յուղարկաւորութեան հանդէսը, ԵՀնի Մահալէի Ս. Կարապետ եկեղեցին ժամը իննի մէջտեղները պիտի կատարուի։

Այս անշուք Մահադդին հակառակ՝ արտասովոր չքեղութեամբ մը կատարուեցաւ թաղումը եւ չորս հազար հոգիի մօտ բազմութիւն մը արտումէ տխուր հետեւեցաւ դագաղին դէպ ի Պաղլար–Պաչիի գերեզմանատունը։ Թաղին Ուսումնասիրաց Ընկերութիւնը մինչեւ իսկ յաջողած էր թոյլտուութիւն ստանալ օրուան Պատրիարքէն եւ Թուզկունճուքի քարոզիչ Սեթեան Յովհաննէս եպիսկոպոսէն որ երկու նուագախումբեր առաջնորդեն թափորին, — կարգադրութիւն մը որուն նախ ընդդիմացած էին քահանաները՝ եկեղեցական կանոններու հակառակ նկատելով նուագածութեամբ յուղարկաւորութիւնը։

Յաջորդ օրը, Օրագիր կը հրատարակէր յուղարկաւորութեան նկարագրութիւնը՝ «Հանդիսական» մը» ստորագրութեամբ սրատեսդ նամակով մը որուն մէջ կը չեշտուէր Դուրեանին գրական մեծ արժանիքը եւ կը ծանուցուէր թէ Ուսումնասիրաց Ընկերութիւնը որոշած է վաղամեռ բանաստեղծին բոլոր գրուածքները հատորի մը մէջ ամփոփելով հրատարակել ու հասոյթովը չիրիմ մը կանգնել։ Այդ օրէն կը սկսի Պետրոս Դուրեանի համբաւին տարածումը ազգին ամէն խաւերուն մէջ որոնք չատ քիչ ճանչցած էին բանաստեղծը իր կենդանութեանը ժամանակ ու տեղ տեղ ալ՝ ընաւ։

* * *

Այդ թուականէն ի վեր տասած աւելի քան քառորդ դարու չրջանին մէջ որքա՛ն ծանօթ դէմքեր, գրական աչխարհէն, անհետացան գերեզմանին մէջ, քիչերը սակայն հանրային ուշադրութեան առարկայ դառնալով, մինչդեռ Դուրեան՝ այդ քան տարեկան պատանին՝ որ հազիւ ժամանակ ունեցած էր սիրելու, տա-

ռապելու, երգելու, իր փունջ մը սիրային տաղերովը — արցունքոտ հառաչանքներ ամենքն ալ — կենդանի կը մնայ ամէնուս մտքին ու սրտին մէջ։ Երէկուան զարմացական տաղն գոյ գիտէ բանաստեղծին Լճակը եւ զգայնատրփիւն արդիներ, թաղծութեան վայրկեաններու մէջ, վերյուշումը կուենեան անոր մահաներգի Տրտունջին.

Է՛հ, մնաք բարով Աստուած եւ արեւ,
Որ կը պլպլաք իմ հոգւոյս վերեւ . . .

Ինչէ՞ն է այս պաշտումը Դուբեանին հասմար։ Որովհետեւ ճշմարիտ բանաստեղծը եղաւ անիկա, աղքատութեան մէջ ակսած ու հիւանդութեամբ չարունակուած կեանքով մը որ կը մարէր այն տարիքին մէջ ուր ուրիշներ նոր կը սկսին վայելել աշխարհքը։ Իր զրահան արտազրութիւնները, տատանումները մտնատանգ, համակ ներչնչում ու զգայնատրփիւն, կը պատկերացնեն զրական չրջան մը ուր մեր բանաստեղծները արուեստէ աւելի հոգի կը դնէին իրենց զրուածքներուն մէջ եւ ձեւապաշտութենէ աւելի՝ սիրտ։ Դուբեանին կեանքն ու զործերը ներկայացնելու պէտք չունինք այս էջերուն մէջ զորս կը նուիրենք անոր սիրելի յիշատակին՝ մահուանը 28րդ տարեդարձին առթիւ։

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀՈՐԻԶՈՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

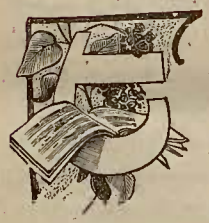

Թէ տարի մը առաջ, Անգլիոյ՝ ներկային մէջ ունեցած կացութեան մասին այն տեսակ գոհ չկայ թէ իրականութիւն դարձած են, տարակոյս չկայ որ ամենքէն իրր չափազանցութիւններ պիտի ընդունուէին անոնք։ Բայց այսօր, ի տես իրողութեան, դատողութիւնները փոխուած են բոլորովին։

Վերջացած տարուան հոկտեմբերի 11էն ի վեր բրիտանական կայսրութիւնը պատերազմական վիճակի մէջ է Հարաւային Ափրիկէի հանրապետութիւններուն հետ։ Թշնամութիւնները երբ նոր սկսած էին, չատ տեղ, մանաւանդ Անգլիոյ՝ պատերազմին կուսակիցչեղող չրջանակներուն մէջ չատ կը կրկնուէր «զայլին եւ ոչխարին» առակը, ակնարկելով անհաւասար կռուի մը, որուն Անգլիոյ զաղթային նախարարը տեղի տուած էր ; Թրանսվալի ոսկեհանքերէն իր ախորժակը զրգռուած ըլլալով։ Պատերազմի կուսակիցներն ալ, ընդունելով միչտ թէ կռիւը անհաւասար էր բրիտանական մեծ կայսրութեան եւ Պօէրներու պզտիկ հանրապետութեան միջեւ, կը չտապային արդարացնել զայն, առարկելով թէ Անգլիացիները ոչ թէ այդ հանրապետութեան գոյութեան դէմ էր որ կը կռուէին, այլ Պօէր կառավարութեան այն վտանգաւոր եղանակին որուն երեսէն Թրանսվալի մէջ հաստատուած անգլիական հպատակները միչտ չգտաստուելու ենթակայ էին։

Սակայն զրեթէ ամէնուն կողմէ իրր անհաւասար նկատուած այս կռիւը որ երեքտասնամսեայ ի վեր կը մղուի, ցոյց տուաւ թէ սխալ էին այն բոլոր հաշիւները որոնք անհաւասարութեան խնդիր մը չարուցած էին, եւ այսօր Անգլիա Թրանսվալի դէմ իր պատերազմին մէջ այնքան տագնապած կը թուի, որքան պիտի ըլլար հաւասար կռիւ մը ատեն։

Պատերազմական ձախողուածները, զորս պատերազմական պաշտօնատունը հարկադրը-

ուած է օրը օրին հաղորդել Անգլիայի ժողովուրդին, տեղի տուած են միւս կողմէ այն տեսակ մտածումներու, որոնցմով չատեր բոլորովին սխալ կը գտնեն Զէմպըրլէյնի քաղաքականութիւնը որ երկիրը պատերազմի վիճակի մը մէջ նետեց, եւ մէկը չկայ այսօր, որ անկից ելլելու համար միջոց մը ցոյց տայ։ Անգլիացիները եւ թերեւս Զէմպըրլէյն ալ կը զգան այսօր թէ չարաչար սխալած են, իրենց դիմացինները իբր զինուորական կազմակերպութիւնէ զուրկ եւ երկար ատեն դիմանալու անկարող թշնամիներ նկատելով։

Անգլիա, թշնամիի մասին իր սխալ հաշիւներովը ինքզինքը մէկ անգամէն այն տեսակ կացութեան մը մէջ կը գտնէ, ուսկից դժուար է ետ դառնալ, եւ հարկադրուած է նոյնիսկ մեծ զոհողութիւններ յանձն առնելով չարուճարակել այն ճամբան, որուն մէջ մտած է արդէն։ Մինչեւ այսօր Անգլիա հարիւր հազարէն աւելի բանակ մը խրկած է 7000 մղոն ծովերէն անդին, եւ ահա ճիշդ այս օրերս Լոռանեբու ժողովին մէջ նորէն առաջարկ մը կ'ըլլայ երկրորդ հարիւր հազարի բանակ մըն ալ անմիջապէս դէպ ի Հարաւային Ափրիկէ ճամբայ հանելու։ Ու այս առաջարկին գործադրութեան դրուելէն վերջն ալ կարելի չէ ըսել թէ ասով Անգլիա կարող պիտի ըլլայ իր սկսած պատերազմին վերջ տալ յաղթական կերպով։ Միւս կողմէ, Լորա Սալըզպըրի ալ իր վերջին չարթուան ճառին մէջ չի մոռնար յիշեցնել թէ մինչեւ այսօր ոչ մէկ պետութիւն 7000 մղոնէն անդին գտնուած տեղ մը հարիւր հազարէն աւելի բանակ մը փոխադրելու հարկին մէջ գտնուած է երբեք։ Այս ամենքը լա՛ւ, բայց ինչ որ Մեծին Բրիտանիոյ համար ամէնէն տագնապալիցն է, այն է թէ այս պատերազմին համեմատութիւնները մինչեւ ո՞ւր պիտի յանգին։ Ամբողջ անգլիական տորմիղը չարժման մէջ դնելու խօսքերն ալ սկսած են յամառօրէն կրկնուիլ այս օրերս Անգլիոյ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ, ի հարկին օգտար միջամտութեան մը դէմ պատրաստ գըտնուած ըլլալու համար։ Ուրեմն Անգլիա եւ թոպական միջազգային բարդութիւններն ալ սկսած է հաշուի առնել։

* * *

Ամէն մօտաւորապէս երկու տարի առաջ մանաւանդ, Անգլիա ինքզինքը բազմորովին լքուած կը զգար ցամաքային Եւրոպայէն։ Այդ կացութեան հանդէպ պէտք չէ՞ր որ Անգլիա ինքզինքը տար բոլորովին իր բանակը վերակազմելու, ուժովցնելու, ոչ թէ զայն բոլորովին քայքայելու, պատերազմի մը ձախողուածներուն մէջ։ Եւ այսօր, անհրաժեշտ պարագայի մը, անգլիական բանակը բոլորովին ի վիճակի չէ դուրսէն եղած յարձակումներու դէմ անգլիական ծովեզերքները պաշտպանելու։ Այս տեսակ պատահականութեան մը հանդէպ Անգլիոյ կացութեան մասին հետեւեալը կը գրէ Ոսիլեըմ Սթէտ.

Հարաւային Ափրիկէ մեծ էֆերվէսէնս մը եղաւ, որուն մէջ մեր բոլոր զօրագունդերն ու զօրավարները կրնանք իբր պատերազմի գերիներ նկատել, ու ասիկա այն տեսակ ատեն մը, ուր ցամաքային Եւրոպայի մէջ, զգացումները նմանը չտեսնուած չափով մը մեզ դէմ գրգռուած են . . . Բրիտանական կայսրութիւնը կը մերկանայ իր զրահներէն, ձեռքերը ետին կը կապէ եւ իր սերկ վիզը իր ամէնէն ոխերիմ թշնամիներուն դանակին տակ կը դնէ։

Ժամանակին լորա Ռոսլըլի խօսելով Ֆրանսական յարձակումի մը պատահականութեան մասին, ըսած է թէ 100,000 Ֆրանսացիներ եթէ յաջողին Անգլիոյ հարաւային ծովը ցամաք ելլել, անկարելի է զանոնք արգիլել մինչեւ Լոնտոն առաջանալէ։ Ու անկից ի վեր ցամաքի վրայ կատարուած էին այն ամէն բաները, որով եթէ Անգլիական տորմիղին միջամտել կարենալէն առաջ 100,000 Ֆրանսացիներ անգլիական ծովեզերքը հասնէին, կարելի ըլլար զանոնք ցամաքային ուժով ետ մղել։ Եւ եթէ վերը յիշուած վտանգի մը հանդէպ գանուելու համար կազմակերպուած կանոնաւոր բանակը Հարաւային Ափրիկէի մէջ այսօր բանտարկուած է, ուրեմն 50,000 Ֆրանսացիներ ալ կրնան այսօր, անգամ մը Մանչի միւս կողմը հասնելէ վերջ, վատահութեամբ մինչեւ Լոնտոն քալել։ Ուրեմն այս առթիւ ամէնէն չահեկանն է գիտնալ թէ որքա՞ն հաւանական է Ֆրանսական փորձ մը դէպի անգլիական ծովեզերքը ճամբայ ելլելու համար։ Նախ պէտք է գիտնալ որ Մանչի ծովուն մէջ գտնուած տորմիղը կը կազմէ ամբողջ անգլիական տորմիղին գրեթէ կէսը, որ

սակայն Մանչի մէջ միայն կապուած մնալով մեծապէս պիտի վնասէր ընդհանուր անգլիական տորմիղի չարժումներուն։ Եւ եթէ անհրաժեշտ պարագայի մը, Մանչի անգլիական տորմիղին մէկ կարեւոր մասը հարկադրուած ըլլար դէպի սրբիչ ջուրեր երթալ, այն ատեն Ֆրանսացիները պիտի կրնային 24 ժամուան մէջ արդէն 50,000 հոգի հասցնել դէպի անգլիական ծովեզերքը։ Եւ եթէ նկատողութեան առնենք որ անգլիական կառավարութիւնը Լոնտոնը պաշտպանող ամէնէն կարեւոր թնդանօթի կազմուածքները Հարաւային Ափրիկէ ղրկած է արդէն, այն ատեն մանաւանդ հիմնուելով Լորտ Ուոլսլիի խօսքին վրայ դիւրաւ կարելի է համոզուիլ, թէ լաւագոյն թնդանօթներով 50,000 հոգիէ բաղկացած Ֆրանսական բանակ մը, անգլիական ծովեզերքը ցամաք ելլելէ վերջ, մեծ դժուարութիւններ կրելու պէտք չունի մինչեւ Լոնտոն քալելու համար։ Բայց այժմ խնդիր է թէ Ֆրանսա պիտի ուզէ՞ր, նպաստաւոր պարագայի մը, վտանգի դնել իր տորմիղը, անգլիական ծովեզերքը յաղթանակով ցամաք ելլելու գեղեցիկ հեռանկարէն յափշտակուած։ Որովհետեւ, այդ տեսակ փորձի մը համար պարագաները որքան ալ նպաստաւոր երեւան Ֆրանսացիներուն, բայց նորէն տարակոյս չկայ որ իրենց տորմիղը ջախջախուելու վտանգի մը ենթարկուած պիտի ըլլար, զոր չանձն չպիտի առնէին նոյն իսկ եթէ համոզուած ըլլային որ ատով կարող պիտի ըլլան մինչեւ Լոնտոն հասնիլ։ Բայց եթէ նկատողութեան առնենք Ֆրանսական խառնուածքը, որով անիկա կարող է մինչեւ մէկ աստիճան հաշուով գործել եւ անկից վերջ ամէն հաշիւ ա՛լ կը կորսնցնէ, այն ատեն կրնանք հաւանական նկատել որ եթէ Ֆրանսացիները զբաղուած ըլլան Անգլիացիներուն դէմ, եւ իրենց ծրագրին համար նպաստաւոր պարագաները ներկայ նկատեն, առնեն այն քայլը որով իրենց ամբողջ տորմիղը կը վտանգեն, բայց միեւնոյն ատեն հաւանականութիւնն ալ կ'ունենան մինչեւ Լոնտոն հասնելու։

Մ.

ԱՄՐԱՆ ՅՈՒՇԵՐ

ԵԱԳԱՃԸԳ

ՆՈՅՆ հովեր կը փչեն գով
Այազմային սարերէն,
Հսկայ ծառեր՝ ցից, քովէ քով,
Լայն թեւերնին կ'օրօրեն.
Գլխուս վերև կը ծածանի
Իրենց կամարը չարժուն,
Ու իրենց երգը վայրենի
Լըսեմ ամէն իրիկուն։
Այս հրաշալի բարձունքէն՝ մարդ
Կրնդգրկէ մէկ նայուածքով
Դաշտ մ'լնդարձակ, կանանչազարդ,
Ցետոյ հանդարտ կապոյտ ծով՝
Ուր կը ցցուին կղզիներուն
Ուռուցիկ լանջն ու կռնակ.

Իսկ թաւիշէ լեռները հեռուն
Այս պատկերին շրջանակ։
Դաշտին վրայ լայնածաւալ
Գորգի նման բանուած ճոխ,
Կը նշմարեմ անակնկալ
Տեսարանները միշտ փոփոխ.
Երբ արեւուն կայծեր վերջին՝
Երկար սիւները շողշողուն
Ամպոց ծոցեն՝ղուրս՚կը քաշին,
Կը ծաւալին, կը գեղուն,
Արտը դեղին, կանանչ այգին,
Եզերք ծովուն, լեռանց սար
Կը փայլփլին, կը բեկբեկին
Ինչպէս մէյ մէկ գուտ գոհար.
Սարէն ձորէն անդուլ փչեն
Հովերն առոյշ ու կայտառ,
Ծառերն ալ միշտ շարժման մէջ են
Նուագներով անբսպառ.
Ու ես հանդէպ այս խորանին
Լոյսերու մէջ ողողուած՝
Հանդէպ այն մեծ տեսարանին
Կը ծնրադրեմ երկիւղած։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ՄԷՋ

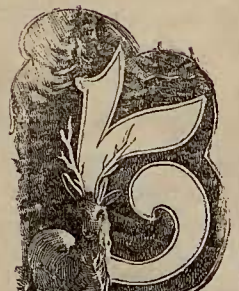

ՐԿԱՐ առնէք ի վեր նե. լոպան մուցած էր ժան. տախտը. նախորդ գարե. րու այս ահաւոր պա. տուհասը չէ՞ւտակի կարգ անցած՝ իբրեւ աւատպել միայն կը նկատուէր։ Սակայն ժանտախտի երեւումը Օրտրխոյի մէջ անցեալ ամիսնե. րուն, այժմէութիւն կ'ընծայէ խնդրին։

Վերջին հինգ տարիներու միջոցին ժան. տախտը այցելեց Հոնկ–Քոնկ (1894), Պոմպայ (1896), Մաչկատ (1897), Մատակաս. քար, Մորիս կղզի, Աղէքսանդրիա (1898). այս ահարկու ախտը սիրած տարածուի՞ արդ. եօք անդամ մըն ալ Եւրոպայի մէջ, ինչպէս ժե. դարուն մէջ, ան ու սարսափ սփռելով իր ճամբուն վրայ. հաւանական չէ այս, քանի որ Տօքթ. Եէրսէն Ֆրանսայի կիսնա. կանին եւ Քիթազաթոյ ճարտնցի բժիշկին, ու Բասէյօրեան կաճառի պետականներու հոյլին չնորհիւ կը ճանչնանք ժանտախտի միքրոպը ու անոր հանդամանքները։

Ա՛ռ հասարակ առածի կարգ անցած է թէ երեք պլիսաւոր համաճարակ ախտերը իրենց քոյն ունին աչխարհի երեք մեծ գետերուն ափերուն մօտերը. քոլերան տեւական է Գանգէսի

ափերը · դեղին ատնդը՝ Միսիսիպիի բերանը ու ժանտախտը՝ Նեղոսի ճախճախուտ ափերուն մէջ : Արդարեւ ժանտախտի համաճարակները անցեալին մէջ մեծ մասամբ Եգիպտոսէն ծագումնառնելով՝ տարածուած են զանազան երկիրները : Մարսիլիոյ ահեղ ժանտախտը (1720) որ Բրովանսի բնակիչներուն · մէկ երրորդը կոտորեց , Ֆրանսա մացուցաւ Մեծն Ս. Անտոն նուաւոր Սայտայէն , մեծ տաքս բեռցած՝ Մարսիլիա կուգար : Եգիպտոսի մէջ , միայն անցեալ դարուս վերջերը եւ այս դարուն սկիզբը մինչեւ 1844 , կէս դարու միջոցին , ժանտախտի 21 համաճարակ պատահած է որոնցմէ ոմանք մինչեւ երկու տարի տեւած են : Եգիպտոսի մէջ 2000 դինուոր կոտորուց Ֆրանսական բանակը ժանտախտէն (1836–40)։ Եգիպտոսէն անհետացաւ 1844ին , ու անկէ ի վեր բնաւ չէ երեւցած :

Ժանտախտի ուրիշ բոյն մը , վառարան մը կայ որ ան միշտ վառ է , այն է Հիմալայայի սառոտը , Եուննամի մէջ . Ժ. դարու սեւ ժանտախտի սոսկալի համաճարակը (épidémie) այնտեղ էր ծնունդ առած : 1434ին երեւցաւ սեւ ժանտախտը , ու Թափառական Հրեաին պէս կամայ կամայ Չինաստանէն դէպի Արեւմուտք առաջանալով՝ անցաւ Պարսկաստանէն, տասերեք տարուան մէջ հասաւ Լեհաստան , անկէ Գերմանիա , Ֆրանսա , Իտալիա, 1448ին այցելեց Անգլիա ու երկու տարի յետոյ Նորվեկիա մուտ գտաւ : Ամէն մարդ այդ մահատարաժամի · միջոցին կը վախէր , · կը քաշուէր լեռներն ու ամայի վայրերը . Իտալիոյ Ֆիօրէնցա քաղաքը միայն 60,000 բնակիչ կորսնցուց ժանտախտէն . Պոգաչչիոյի Տաւնօրեակը այդ արհաւիրքի օրերուն ծնունդ է , ժանտախտէ փախստականներու ժամանցին համար գրուած :

Դարձեալ Ծայրագոյն Արեւելքի վառարանէն ծագումնառած են 1894ին մինչեւ Եւրոպա ու հարաւային Ամերիկա տարածուող ժանտախտի դէպքերը :

Պէտք է յիշատակել նաեւ իբրեւ բոյն ժանտախտի , Պայքալ լճին չրջակայքը , ուսանելի չինական տահմանապլուխը , եւ Աֆրիկէ , Ուգանտայի մէջ , Մեծ Լճերուն մօտը , երկու վառարաններ , որոնց առաջինը՝ Անդրսխարիական գօրին , միւսը՝ Անդրափրիկեան տափաստայ երկաթուղւոյ գօրին վրայ դանուելով կրնան յառաջիկային ազիտաբեր դեր մը խաղալ :

Ժանտախտի պատիլը . — Դարերէ ի վեր ծանօթ այս ահարկու ախտին էութիւնն ու պատճառները ցարդ անծանօթ մնացած էին : Դիտուններըը իրենց սովորական յոխորտանքով պատուհասին պատճառը կը գտնէին երկնային երեւոյթներու մէջ , ինչպէս են վիսաւորներու երեւումը , Երեւակին , Հրատին ու Լուսնթագին միեւնոյն գօրի վրայ պատահումը : Ժանտախտը եղած էր Եւրոպայի չոհախնդիրներուն համար՝ մարդկային այս թշուառութիւններէն իրենց համար ինչ ու հարստութիւն կորզելու միջոց : Մանաւանդ իր Wittenberg ապիին մէջ յուդիչ չնչառով կը պատկերացնէ անոնց խուժդուժ արարքը :

Բաղէօոլ դիւանը «անհունապէս փոքրերու» վրայ , որով տապալեց ինքնածին սերունդներու (génération spontanée) վարկածը, անհուն լոյս սփռելով տարափոխիկ հիւանդութեանց ծագման ու պատճառներուն վրայ , չուկէտը եղան նոյնպէս ժանտախտի մասին հետազօտութեանց : Իր աշակերտներէն մէկը, Եէրսէն , 1894ին ուսումնասիրեց ժանտախտը Հոնկ–Քոնկի մէջ ու վերջնապէս ճանչցուց անոր միքրոպը :

Ժանտախտի միքրոպը առաւօրէն կը գըտնուի հիւանդին ուռած խաղաւարտներուն (ganglion) մէջ , նուազ՝ արեան ու մարմնոյ միւս արտաթորութիւններուն (décrétion) մէջ : Բաղմակերպ է, իր ձեւը կը փոխուի գտնուած միջավայրին համեմատ . ուռած խաղաւարտներուն մէջ որ եղունդ (bubon) կը կոչուին , պզտիկ գաւազանիկներու կը նմանի . պահիմըն է (bacillè = գաւազանաձեւ միքրոպ) , դիւրաւ կը գունաւորուի անիլինի ներկերով ու այս պարագային պահլիները կը ներկայանան երկու ծայրերը ներկուած, իսկ մէջտեղը պայծառ , անգոյն : Եթէ հեղուկ միջավայրի մէջ մշակուին , ինչպէս արգանակի վրայ , արեան չիճուկի (sérum) մէջ , կլոր ձեւ մը կ'առնեն որ կը կոչուի գոգիւս (coccus = կլոր միքրոպներ) եւ կամ համբիչի նման շղթաներ կը կազմեն (streptococcus = շղթա-

յաձեւ միքրոպներ) կը բազմապատկուին ճերմակ գաղութներ կազմելով որոնք ի սկզբան թափանցիկ, կը դեղնին հետզհետէ։

Կենդանական մարմնէն դուրս մշակուելով՝ ժանտախտի պասիլները կը կորսնցնեն իրենց ժահրաւորութիւնը (virulence) քիչ առ քիչ, սակայն, ընդհակառակը, ընտանեցած, անվնաս դառնալով՝ հետզհետէ ա՛լ աւելի կ՚աճին թուով եւ կ՚ապրին աւելի երկար ամիսներ ու նոյն իսկ տարիներ։ Եէրսէն, չինական վարակուած տան մը գետնին հողը 4–5 տարիւորոշ ժամերէ յետոյ ներարկելով հնդիկ ճագարի մը՝ սպան

են եւ չի գտնուեցան հայ արհեստաւորներ, խանութպաններ որոնք յօժարէին իրենց գով աչկերտութեան առնել զանոնք, ընդհանուր կերպով կը մտածենք ու յայտնօրէն կը դրնդք թէ՝ Որբանոցը Արհեստանոցի վերածելու է։ Բայց ինչո՞վ եւ ի՞նչպէս։ Այդ պէտքին լրացո՞ւմն ալ ապահովենք այն խստմբ մը վաճառականներէն ու բժիշկներէն որոնք ժամանակի ու դրամի զոհողութիւններով, անսպառ դիմումներով կը մատակարարեն Ազգին Տունը։ Ծանձնաժողով եւ Հոգաբարձութիւն թո՛ղ խորհրդակցին, գործնական ծրագիր մը պատրաստեն, — ինչպէս չատ լաւ կրնան ընել, — ու յանձնեն զայն հայ արհեստաւորներէ կազմուած մարմնի մը, ինչպէս որ կրթական գործին հսկողութիւնը մեծ մասով ուսուցիչներու թողուած է։ Բանի որ չունինք, եւ դժուար է որ ունենանք հարուստներ որոնք՝ այս տեսակ պարագաներու մէջ՝ մեծանձն նուիրատուութեամբ մը դրամագլուխ մը յայտնեն կամ դէթ կարեւոր օժանդակութիւն մը նուիրեն կատարուելիք ձեռնարկութեան, միակ հնարը այս է մեզի համար։ Մեր դրամական սահմանափակ միջոցներուն ներած չափով՝ արհեստականը սպասել արհեստաւորներէն։ Կարելի չէ՞ր փորձել անդամ մը։

* * *

Ու քանի որ Հիւանդանոցին յիշատակութիւնը ըրինք, արձանագրենք՝ օրուան լուրերու կարգին մէջ՝ մտերիմ արուելիք նուագահանդէսը որ արդէն իսկ խոստկութեան առարկայ է ընտանեկան շրջանակներու մէջ։ Գիտէ՞ք ի՛նչ բան ամէնէն աւելի մտածուած ու չուարեցմ կը պատճառէ մեր այս բարեգործական նուագահանդէսի կազմակերպիչներուն։ ո՛չ այնքան տոմսակներուն սեպուտութիւնը, որքան բոլորակերպ պատրաստութիւնը վանդրօններու վէմ մըն է կը ծագի, ամէն նուագապահ իր նախասիրած երաժշտական մասերը տեղաւորել ուզելով ու իր աչակերտուհիները առաջ անցընել չանալով, ուսկից կը հետեւին երբեմն կարզագոյններու մեկնաբանութիւն, պզտիկ վէճեր, արժանապատուութեան վիրաւորանքներ։ Լաւ կ'ըլլար որ այս տարի աւելի լայն ըմբռնումով մը ու աւելի ընդարձակ յայտագրով մը կազմակերպուէր Հիւանդանոցին նուագահանդէսը որուն ներկայ ազգ հանդիսականները նպաստ ընդդէմ թեպետրութիւնը չունենային միայն, այլ ճշմարտապէս գեղարուեստական հանդէս մը վայելելու դոհունակութիւնն ալ։

* * *

Շաբթուան լուրերուն մէջ ուշագրաւ էր հայ ուսանողներու եւ բժիշկներու յաջողութիւնը եւրոպական համալսարաններու կամ պետական չրջանակներու մէջ, որուն արձագանգները յաջորդեցին իրարու. կ'արժէ որ յիշենք զանոնք։ Պ. Մանուկ Աբեղեան իմաստասիրական տոքթորի վկայական կը ստանայ Եէնայի համալսարանէն, գերմաներէն լեզուով թեզ մը պատրաստելով՝ Հայոց հեթանոսական հին հաւատքին վրայ. ուսանող բժիշկ Պ. Սահակ Բարայեան անդամ կ'ընտրուի Բարիզի ներքին հիւանդութեանց ընկերութեան եւ հանքաջրաբուժական ընկերութեան, Փըրանսերէն Հանդէսի մը մէջ իր հրատարակած երկու ուսումնասիրութիւններուն առթիւ. գրեթէ միեւնոյն ատեն, Բարիզի Մարզարանական Ընկերութեան անդամ կ'ընտրուի Տօք. Երուանդ Մանուէլեան որուն յաջողութիւնը առաջին անգամը չէ որ կը յիշուի։ Անդին, Մոսկուայի համալսարանէն երկու հայ ուսանողուհիներ՝ Տիկին Մարգրիտ Օհանեան եւ Օր. Էլպիս Գալանթարեան՝ վկայական կը ստանան տասնմէկ օտար ուսանողուհիներու հետ, մինչ 237 այրերուն եօթը միայն հայ են։

Մեր տաղանդաւոր բարեկամին՝ Տիգրան Կամսարականի նշանախօսութիւնը՝ Բարիզաբնակ Օր. Հէրմինէ Համեանի հետ, — որուն մասին լուրը հասաւ չաբթուս մէջ Ազգքսանսպէն, — կը չնորհաւորենք ջերմապէս։

Խմբագիր Կ. Ս. Լիմոնճեան

Տպագրութիւն Գ. Մ Ա Տ թ է ո ս ե ա ն

Թիւ 27, Ֆինճանճըար Եօղուշու, Կ. Պոլիս

ՏՈՔԹ. Ե. ՄԱՍԻՍ, *բժիշկ եւ մանուգէտ ղպային ակարութեանց, սաստիկ, ազեաց հիւանդութիւններու, ծննդաժիղական եւ գաղղիական ախտերու։ Բերա, Թագսիմ փողոց, թիւ 10, ամէն օր կէս օրէ վերջը։*

ՏՈՔԹ. Ն. ԹԻՒԼԵԱՆ, *բժիշկ–մանկաբարձ, հաստատուած է Մաքրիքէօյ, Սագըզ Ագաճ, Արդարեան գեղարանին դէմը։ Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր (երեքշաբթի օրերը՝ կէս օրէն վերջ ձրի)։ Երկուշաբթի եւ ուրբաթ օրերը, ցորեկէն ետքը կը գտնուի Սամաթիա, իր նախկին բնակարանին քով։ Կը գարմանէ ամէն տեսակ հիւանդութիւններ եւ կը կատարէ վիրաբուժական գործողութիւններ մեծ ճարտարութեամբ։*

ԻՆՔՕՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1828—1829 իճ

1828

L'UNION
DE PARIS

ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ. ՀՐԴԵՀԻ ՁԻԿԼԻՆ
97 Միլիոն
ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՑ ՁԻԿԼԻՆ
137 Միլիոն

Ընկերութեան գրամատունն է
ՕՍՄ. ԿԱՑՍ. ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Պալկարիոյ Տնօրէն
Սիմոն Էֆ. Քայսերլեան

Կենաց ճիւղին տեսուչ
Միհրան Էֆ. Տեր Ներսէսեան

Կ. Պոլիս, Գալաթա, Թահտապուրուն խան
Օսմ. Պանքային դէմ

THE INTERNATIONAL BROKER

(Ծանուցում)

Այն բոլոր վաճառականները, նաւատէրերը, խնամակալները, հնարիչները, ապրանքները, ապահովագրութեան կարիք ունեցողները, կրնան դիմել The International Broker ընկերութեան, որ կը գտնուի Southampton Row, London W. C. թաղամասին մէջ. հասցէն 11։ Ընկերութիւնը կը ստանձնէ ամէն տեսակ ապահովագրութիւններ, ինչպէս նաեւ կը կատարէ ամէն տեսակ գործակալութիւններ եւ կը հաշտեցնէ վէճերը։ Ունի նաեւ իր մասնաճիւղերը Լիվըրփուլ, Մանչեսթր, Պրիսթոլ, Գլազկով, Նիւ Եորք, Պոսթոն, Ֆիլատելֆիա, Սան Ֆրանսիսքօ, Մելպուռն, Սիտնէյ, Ատելէյտ, Պրիսպէյն, Ուելինկթըն, Քրայսթչըրչ, Տունետին, Ուէսթ Ինտիա, Պոմպէյ, Քալքաթա, Մատրաս, Քարաչի, Ռանկուն, Կալկոմպօ, Ճաւա, Սինկափուր, Հոնկ Քոնկ, Շանկհայ, Եոքոհամա, Նակասաքի, Քոպէ, Մոնթրէալ, Վանքուվըր, Ուինիփէկ, Ուինտսըր, Հալիֆաքս, Սենթ Ճոն, Նիւֆաունտլէնտ, Պուենոս Այրէս, Ռոսարիո, Մոնթեվիտէօ, Սանթիակօ, Վալփարայսօ, Ռիո Ժանէյրօ, Սանթոս, Պարա, Պահիա, Պերնամպուքօ, Ալեքսանտրիա, Պորթ Սայիտ, Սուէզ, Քէյփթաուն, Տուրպան, Ճոհանէսպուրկ, Պորթ Էլիզապէթ, Իսթ Լընտըն, Քիմպըրլի, Պլոմֆոնթէյն, Մատակասկար, Մորիշիոս, Ռէունիոն, Ատէն, Մոխա, Պասրա, Պուշիր, Պապիլոն, Պաղտատ, Պէյրութ, Տամասկոս, Հալէպ, Ճէտտա, Մասկաթ

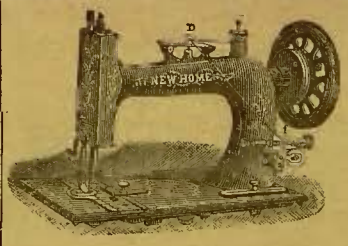

ՆԻՒ ՀՈՄ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԻԱԿ ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆ

Որ կը մրցի միւս բոլոր կարի մեքենաներուն հետ

ՊԱՐԶՈՒԹԵԱՄԲ
ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԵԱՄԲ
ԱՐԱԳՈՒԹԵԱՄԲ
ԹԵԹԵԻՈՒԹԵԱՄԲ.
ԱԺԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

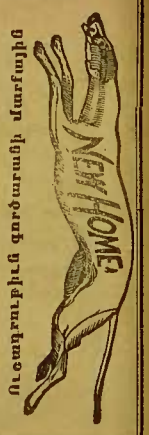

Ուշադրութիւն գործարանի մարքային

Թուրքիոյ համար միակ ներկայացուցիչ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Կ. ՄԻԱՆԵԱՆ
Կեդրոնատեղին, *Սիրքէճի, Քէօրիւլիւ խան, Թիւ 3*
Մասնաճիւղ, *Գալաթիա, Պէօյիւք Միլլէթ խան, Թիւ 33*
☞ Գնողներուն համար վճարման եւ ամեն տեսակի դիւրութիւններ

ԹԷՅԻ

ԽԱՌՆՈՒՐԴՆԵՐ

ամէնէն դժուարահաճ ճաշակներն ալ գոհացնող։

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ

ԵՒ

ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

թէյի խառնուրդները

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ըլլալու յատկութիւնը եւս ունին։

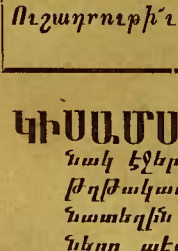

Եաւրուեան և Իսագուլեան Թէյի խառնուրդներու վաճառատունը կը գտնուի Կ. Պոլիս, Ճէլալ պէյ խանին տակ, Թիւ 10։

Ուշադրութիւն վաճառատան մարքային

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ–ԿԱԶՄԱՏՈՒՆԸ

Ճառագիկայ տարբոյ շրջանին մէջ իւր գրատունը զանազան օգտակար հրատարակութեամբ ճոխացնել ձեռնարկած ըլլալուն առթիւ, ընթերցասիրաց կը յանձնարարէ արդէն հրատարակած հետեւեալ գրեանքը, որոնցմէ սակաւաթիւ օրինակները միայն մնացած են։

ԱՌՋԵՒՆ ԲԱՌԱՊԻՐՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԷ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ճօրինեց **ԿՈՄԻՏԱՍ ՈՍԿԵԱՆ**

Քառածոնէ 25 Ղրշ. Գեղեցիկ լաքակազմ 27 Ղրշ

ԽՈՐՀՈՒՐԴՔ ՀԱԻԱՏԱՅԵԼՈՅ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵԱՆԱՒՈՐ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆԻ.

Գին 10 Ղրշ.

ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գրեց Ճ. Վ.ԻՐ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Գին 3½ Ղրշ.

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ "ՄԱՍԻՍ"ի 1899ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԸ, 608 *կրկնասիւնակ էջերէ բաղկացած, ճոխ լուսանգակութեամբ, իբր ամբողջական հատոր մը թղթակազմ հրատարակ ելած է եւ կը ծախուի ամէն գրավաճառի քով։ Կեդրոնատեղին է Ճ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ Տպարան։ Գինն է 40 ղրշ.։ Գաւառներէ ուղղողները պէտք է 5 ղրշ. աւելի վճարեն իբր թղթատարի ծախք։*